

**DIDACTISCH RELEVANTE ACTIVITEITEN TER ONDERSTEUNING VAN DE
ONTWIKKELING VAN MAATSCHAPPELIJK KWETSBARE KINDEREN IN DE BRUSSELSE
SCHOOLCONTEX: EVIDENCE-BASED RICHTLIJN VOOR VRIJWILLIGERS/BRUGFIGUREN**

Auteurs: Hans Van Remoortel, Stijn Stroobants, Hans Scheers, Liesbeth Vercammen, Aurélie Chanut, Tom Cornelis, Carine De Backer, Patricia De Clercq, Johan Vanderfaeillie, Sofie Verbaanderd, Tessa Weyns, Lydia Ettema, Gaele Huysentruyt, Karin Hannes

INHOUDSOPGAVE

I. INLEIDING	2
II. ONDERWERP EN DOEL	5
III. ACTOREN	7
III. A) De richtlijnwerkgroep	7
III. B) Andere actoren	9
IV. METHODOLOGIE	10
IV. A) ONDERWERP VAN DE EVIDENCE-BASED RICHTLIJN	10
IV. A.1) ONDERZOEKSVRAGEN VAN DE EVIDENCE-BASED RICHTLIJN	10
IV. A.2) IN- EN EXCLUSIE CRITERIA VAN HET LITERATUURONDERZOEK	11
IV. B.1) KWALITEITSBEOORDELING (GRADE methodiek)	13
IV. B.2) OPBOUW VAN DE CONCLUSIES VAN HET LITERATUURONDERZOEK	14
IV. B.3) RESULTATEN VAN HET LITERATUURONDERZOEK	15
IV. C) EVIDENCE-BASED AANBEVELINGEN	24
IV. C.1) METHODE VAN OPSTELLEN	24
IV. C.2) HET OPSTELLEN VAN EVIDENCE-BASED AANBEVELINGEN	25
IV.C.3) SAMENVATTING	34
V. IMPLEMENTATIE EN EVALUATIE	35
V. IMPLEMENTATIE	35
V. EVALUATIE	36
VI. REFERENTIES	37

BIJLAGE 1: De verklaring van eventuele belangenconflicten van de externe leden van de richtlijnwerkgroep

BIJLAGE 2: De inclusie- en exclusiecriteria van het literatuuronderzoek

BIJLAGE 3: Het literatuuronderzoek

BIJLAGE 4: Het wetgevend kader met betrekking tot het gebruik van de thuistaal/moedertaal in de Brusselse schoolcontext (kleuter- en lager onderwijs)

BIJLAGE 5: Kennisdossier 'omgaan met meertaligheid in het onderwijs in het Nederlandse taalgebied'

BIJLAGE 6: Masterproef 'Meertaligheid in de klas': het bevorderen van het Nederlands bij Brusselse scholieren: wegwijs doorheen de verschillende tools

I. INLEIDING

“De ouders van het kind dat ik begeleid, begrijpen dat hun dochter begeleiding nodig heeft bij het maken van huiswerk. Op dit ogenblik kunnen ze deze hulp zelf niet geven. Daarom waarderen ze het enorm dat ik hen vrijwillig help.”

Het Brugfigurenproject is een vrijwilligerswerking van Rode Kruis-Vlaanderen verbonden aan een kleuter-of basisschool binnen het regulier onderwijs. Rode Kruisvrijwilligers ondersteunen maatschappelijk kwetsbare kinderen bij het schoolwerk, op vraag van de school en aanvullend aan een professionele kracht. Vrijwilligers krijgen de ondersteuning van een professionele kracht van de betrokken school en de professional bepaalt de activiteiten die de vrijwilliger kan opnemen.

Rode Kruis-Vlaanderen biedt alle vrijwilligers actief binnen het Brugfigurenproject, zgn. Brugvrijwilligers, een basisopleiding aan. In deze basisopleiding staan het welbevinden en de betrokkenheid van het kind centraal. De ondersteuning door de Brugvrijwilliger vormt geen verlengde van de schooldag. De Brugvrijwilliger steunt, herhaalt, motiveert en prikkelt de authentieke nieuwsgierigheid.

De Brugvrijwilligers nemen minimaal één uur per week diverse taken op binnen de schoolcontext (klasondersteuning, ondersteuning van brede schoolactiviteiten, ...) en/of bij begeleiding aan huis (huistaakbegeleiding bij het gezin, structuur en planning in het huiswerk aanbrengen, taalondersteuning). Bij de thuisbegeleiding wordt de betrokkenheid van (één van) de ouders gestimuleerd om de zelfredzaamheid van de ouders en het kind - op vlak van het schoolgebeuren - te vergroten en de eventuele kloof tussen het thuis- en het schoolmilieu te verkleinen.

Het Brugfigurenproject is lokaal verankerd in verschillende Rode Kruisafdelingen in Vlaanderen. Wekelijks staan meer dan 700 vrijwilligers klaar met tonnen enthousiasme, oneindig veel geduld en enorm veel passie. In Brussel werd Brugfiguren de afgelopen jaren voorzichtig opgestart. De grootstedelijke context in Brussel vraagt een andere aanpak dan in Vlaanderen.

Met dit project willen we het zeer kleinschalige project in Brussel uitbouwen tot een wetenschappelijk onderbouwde Brugfigurenwerking die aangepast is aan de context en die we systematisch kunnen evalueren en bijsturen. De specifieke, multiculturele, grootstedelijke context van Brussel is anders dan de context die we kennen in de Brugfigurenwerking in Vlaanderen. Via de richtlijnen bieden we de Brugvrijwilligers in Brussel handvatten die de ontwikkeling van maatschappelijk kwetsbare kinderen (kleuters en lagere schoolkinderen) bevorderen.

Evidence-Based richtlijn

De ontwikkeling van een Evidence-Based richtlijn door Rode Kruis-Vlaanderen (in dit geval het Brugfigurenproject in de Brusselse schoolcontext) is gebaseerd op AGREE II¹ (Brouwers et al. 2010). Dit instrument biedt een kader voor het ontwikkelen van kwaliteitsvolle, methodologisch correct uitgevoerde richtlijnen die haalbaar, gepast en betekenisvol zijn voor de praktijk.

Eén van de meest belangrijke methodologische vereisten van een goede richtlijn is het uitvoeren van een systematisch literatuuronderzoek. Voor deze richtlijn werd geen systematische review uitgevoerd volgens de richtlijnen van de Cochrane² Collaboration, aangezien binnen Rode Kruis-Vlaanderen een compromis wordt gemaakt tussen de hoeveelheid primaire artikels die kan verwerkt worden voor het samenstellen van de richtlijn enerzijds en een redelijke termijn voor de afronding van het richtlijnproject anderzijds (cf. methodologisch charter CEBaP³). We opteerden o.a. voor: een specifieke zoekstrategie in plaats van een sensitieve zoekstrategie zoals voorgeschreven door de Cochrane Collaboration, het literatuuronderzoek uitgevoerd door één reviewer in plaats van twee reviewers, een beperking van de zoektocht tot gepubliceerde literatuur (met uitsluiting van de zogenaamde grijze literatuur), etc. De inzichten uit de literatuurstudie werden aangevuld met de expertopinie van academische onderzoekers en beleidsadviseurs binnen het onderwijsveld in Vlaanderen en Brussel, een zorgcoördinator, een CLB-consulent en Bruggenwilligers.

Een wetenschappelijk onderbouwde richtlijn wordt ontwikkeld volgens een vaste methode (**Evidence-Based Practice**) en is gebaseerd op drie bronnen van kennis (Figuur 1):

1. Wetenschappelijke kennis: het best beschikbare wetenschappelijk bewijsmateriaal (systematisch literatuuronderzoek);
2. Praktijkkennis: de kennis, ervaringen en voorkeuren van de gebruikers (Bruggenwilligers Rode Kruis-Vlaanderen) en de doelgroep (maatschappelijk kwetsbare kinderen);
3. Expertenkennis: de kennis, ervaringen en voorkeuren van de leden van de richtlijnwerkgroep. Dit zijn personen met onderwijservaring, didactische ervaring,

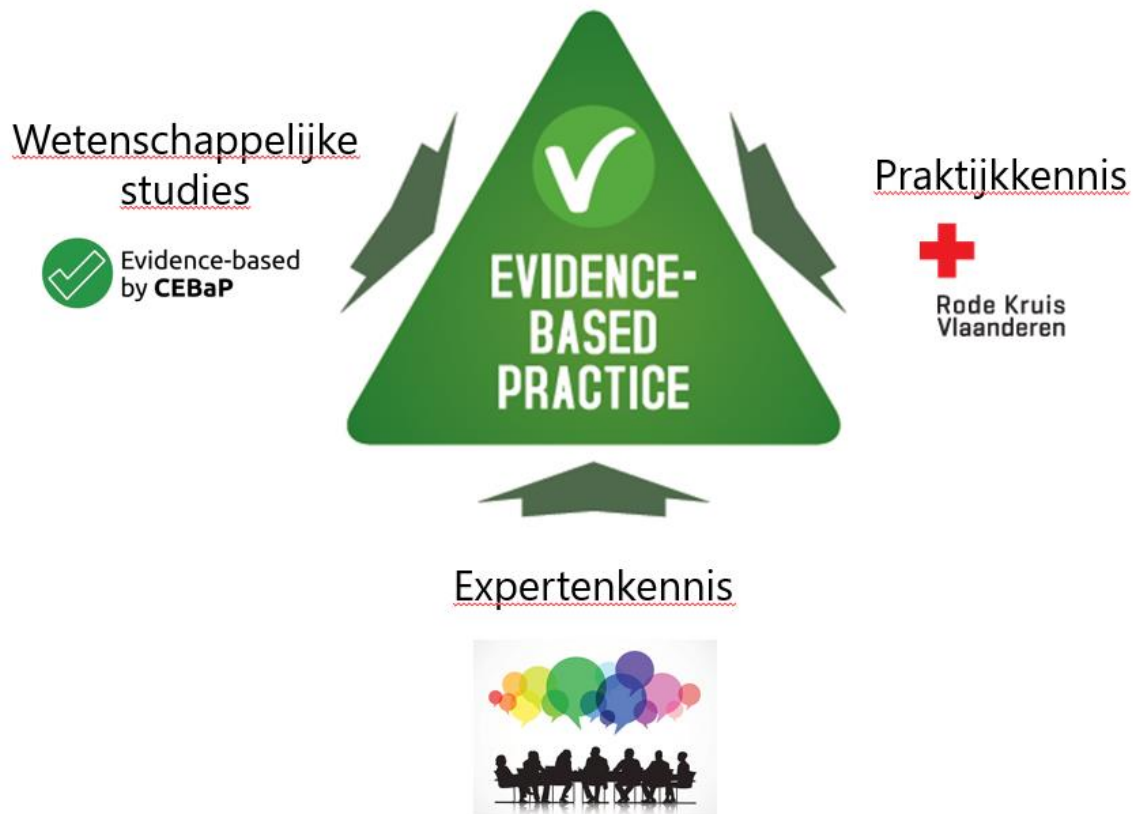
¹ Het AGREE-instrument (Appraisal of Guidelines for Research & Evaluation) werd ontwikkeld om de kwaliteit van praktijkrichtlijnen te bevorderen. Het is een hulpmiddel om de methodologie en transparantie van de richtlijnontwikkeling te beoordelen. Het oorspronkelijke AGREE-instrument is bijgesteld, wat resulteerde in een nieuwe versie, AGREE II. Het doel van AGREE II is (1) het beoordelen van de kwaliteit van richtlijnen, (2) het ontwikkelen van richtlijnen en (3) het opnemen van noodzakelijke informatie in richtlijnen. <https://www.agreetrust.org/>

² Cochrane Collaboration: een internationale non-profit organisatie die zich tot doel stelt om ondersteuning te bieden bij het nemen van geïnformeerde beslissingen over gezondheidszorg. Zij doet dit door systematische reviews en meta-analyses te publiceren over de effecten van gezondheidsinterventies. (Higgins JPT, Thomas J, Chandler J, Cumpston M, Li T, Page MJ, Welch VA (editors). *Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions* version 6.2 (updated February 2021). Cochrane 2021. Available from www.training.cochrane.org/handbook

³ <https://www.cebap.org/storage/cebap/inf-methodology-charter-cebap-v2.00.pdf>

ervaring met kansarme gezinnen/kinderen en/of ervaring met relevant wetenschappelijk onderzoek.

Figuur 1. De methodologie van Evidence-Based Practice (EBP)

Het Evidence-Based Brugfigurenproject in de Brusselse schoolcontext wordt ontwikkeld door een richtlijnwerkgroep (zie sectie III. Actoren). Deze werkgroep bestaat onder meer uit het Centrum voor Evidence-Based Practice (CEBaP) van Rode Kruis-Vlaanderen, de dienst Zorg & Jeugd van Rode Kruis-Vlaanderen, en daarnaast ook het panel van personen met praktijkkennis en/of expertenkennis.

II. ONDERWERP EN DOEL

In het kader van het Brugfigurenproject in Brussel stellen we ons de vraag welke activiteiten - uitgevoerd door een vrijwilliger - effectief zijn om de ontplooiing op school maar ook de persoonlijke en sociale ontwikkeling van de maatschappelijk kwetsbare kinderen te stimuleren. Een secundaire doelstelling van dit project is het verkleinen van de kloof tussen het thuis- en schoolmilieu bij kinderen van de kleuterklas en de lagere school.

De begeleiding door vrijwilligers vindt plaats in een Brusselse schoolse omgeving ondersteund door het schoolpersoneel. De vrijwilliger wordt opgeleid door Rode Kruis-Vlaanderen en voorzien van didactisch materiaal en heeft de bevoegdheid om het kind te begeleiden in samenspraak met de school.

Doel van de Evidence-Based richtlijn

De doelstelling van dit richtlijnproject is om de didactisch relevante activiteiten die uitvoerbaar zijn door een vrijwilliger en waarvan de effectiviteit bewezen is te identificeren, te documenteren (in een wetenschappelijk onderbouwde richtlijn) en finaal te implementeren (materiaal en vorming voor de vrijwilligers).

De richtlijn bevat aanbevelingen die vrijwilligers van het Brussels Brugfigurenproject zullen helpen bij de keuze van hun activiteiten voor maatschappelijk kwetsbare kinderen en zullen de manier van omgaan met deze kinderen en hun ouders verder vorm geven. Deze activiteiten kunnen zijn: helpen bij niveau-lezen en rekenen, met een kind naar de bibliotheek gaan, gezelschapsspelletjes spelen met een kind, enz.

Het doel is niet om op procesniveau aanbevelingen op te stellen (met andere woorden het beantwoorden van de vraag hoe de activiteit zelf [bijv. het lezen van een boek] moet ingevuld worden). Indien een activiteit als effectief beschreven is in deze richtlijn, dan zullen suggesties voor didactisch materiaal specifiek per activiteit opgesteld worden door Rode Kruis-Vlaanderen (in samenspraak met didactische experts) en aangeleerd worden aan de vrijwilligers tijdens de opleiding (bijv. door inoefenen van de activiteit). Deze suggesties zijn essentieel aangezien het resultaat van de activiteit nauw samenhangt met de wijze waarop activiteiten uitgevoerd worden. Dit valt onder het implementatie-luik van deze richtlijn.

Het doel is ook niet om een activiteit aan te bevelen per uitkomstmaat (bijv. het lezen van een boek voor het verhogen van specifieke vaardigheden bij kinderen die deze vaardigheden minder beheersen). Het literatuuronderzoek heeft namelijk uitgewezen dat er slechts een beperkt aantal uitkomsten onderzocht werden voor de activiteiten. De focus bij de wetenschappelijke studies lag bovendien meer op cognitieve vaardigheden dan op potentiële sociaal-emotionele effecten van de activiteiten. De inzichten en ervaringen aangebracht door de panelleden hebben bijgevolg een belangrijke rol gespeeld in het al dan niet weerhouden van een bepaalde activiteit. Hiervoor werd naast de effectiviteit voornamelijk gekeken naar zinvolheid en de randvoorwaarden waaraan voldaan moest worden inzake het implementatietraject, zoals organisatorische of economische barrières en de benodigde competenties van de vrijwilliger.

Op het einde van het schooljaar worden volgende projectresultaten beoogd:

- verbetering van de kwantiteit en kwaliteit van het huiswerk dat gemaakt wordt door de maatschappelijk kwetsbare kinderen die in dit Brugfigurenproject betrokken zijn;
- verbetering van klasresultaten en sociaal-emotionele ontwikkeling van de kinderen die in dit Brugfigurenproject betrokken zijn.

Doelpopulatie

Het project richt zich tot maatschappelijk kwetsbare kleuters (3-6 jaar) en lagere schoolkinderen (6-12 jaar) in Brussel. Alle aanvragen voor deelname aan het Brugfigurenproject vanuit Nederlandstalige onderwijsinstellingen in Brussel worden grondig afgetoetst. Jongens en meisjes uit het basisonderwijs die de doelgroep zijn van het gelijke kansenbeleid in het onderwijs worden onder andere gekozen op basis van de socio-economische status indicatoren.

Kinderen uit kansarme gezinnen, allochtone gezinnen, maar ook kinderen van wie de ouders recent gescheiden zijn en kinderen van wie een ouder of grootouder overleden is, hebben het soms moeilijk op school (=leerachterstand, geen leerstoornis) en kunnen wat extra begeleiding goed gebruiken. Deze kinderen vormen doelpopulatie van de richtlijn.

De richtlijn richt zich niet specifiek tot kinderen met leer- en/of gedragsstoornissen. Toch kunnen deze kinderen, naast specifieke professionele begeleiding, baat hebben bij andere niet-professionele ondersteuning door bijv. een Brugvrijwilliger.

Onderzoeksvraag

De algemene onderzoeksvraag waarop deze Evidence-Based richtlijn een antwoord biedt, luidt als volgt:

“Welke interventies (begeleid of uitgevoerd door een niet-professionele volwassene) zijn geschikt en effectief om kennis, vaardigheden, attitude, gedrag, en/of het welzijn van maatschappelijk kwetsbare kinderen (in een Brusselse schoolcontext) te bevorderen?”

De begeleiding kan individueel of in groep zijn. Er worden geen beperkingen vooropgesteld in de ‘soorten’ kennis, vaardigheden, attitudes, gedrag, en/of welzijn, aangezien het beoogde resultaat eveneens ruim is.

De effectiviteit van 17 interventies werd onderzocht, en deze vormen bijgevolg het onderwerp van deze richtlijn. Meer details over de individuele onderzoeksvragen staan beschreven in de methodologie sectie van deze richtlijn.

III. ACTOREN

III. A) De richtlijnwerkgroep

De richtlijnwerkgroep is opgebouwd uit:

De interne (Rode Kruis-Vlaanderen) denkgroep van het Brugfigurenproject:

- Emmy De Buck: manager Centrum voor Evidence-Based Practice van Rode Kruis-Vlaanderen, Mechelen (methodologisch expert)
- Karen Lauwers: directeur Humanitaire Diensten Nationaal van Rode Kruis-Vlaanderen, Mechelen
- Gaëlle Huysentruyt: manager Sociale Activiteiten & Jeugd van Rode Kruis-Vlaanderen, Mechelen
- Lydia Ettema: stafmedewerker Sociale Hulpverlening van Rode Kruis-Vlaanderen, Mechelen
- Stijn Stroobants/Liesbeth Vercammen: wetenschappelijk coördinator Humanitaire Diensten Nationaal van Rode Kruis-Vlaanderen, Mechelen
- Hans Van Remoortel: coördinerend onderzoeker van het Centrum voor Evidence-Based Practice van Rode Kruis-Vlaanderen, Mechelen (methodologisch expert)
- Bert Avau: onderzoeker van het Centrum voor Evidence-Based Practice van Rode Kruis-Vlaanderen, Mechelen (methodologisch expert)
- Dorien O: onderzoeker van het Centrum voor Evidence-Based Practice van Rode Kruis-Vlaanderen, Mechelen (methodologisch expert)
- Hans Scheers: onderzoeker van het Centrum voor Evidence-Based Practice van Rode Kruis-Vlaanderen, Mechelen (methodologisch expert)
- Koen Veys: onderzoeker van het Centrum voor Evidence-Based Practice van Rode Kruis-Vlaanderen, Mechelen (methodologisch expert)

Rol:

- Vastleggen inhoud van de Evidence-Based richtlijn (Emmy De Buck, Karen Lauwers, Gaëlle Huysentruyt, Lydia Ettema, Stijn Stroobants, Hans Van Remoortel)
- De onderzoeksvragen en de inclusie/exclusiecriteria van het literatuuronderzoek formuleren (rekening houdend met het juridisch kader en de praktische haalbaarheid voor de vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen [=gebruikers van deze richtlijn]) (Emmy De Buck, Karen Lauwers, Gaëlle Huysentruyt, Lydia Ettema, Stijn Stroobants, Hans Van Remoortel)
- Samenstelling expertenpanel (Gaëlle Huysentruyt, Stijn Stroobants, Hans Van Remoortel)
- Uitvoeren literatuuronderzoek (Hans Van Remoortel, Bert Avau, Dorien O, Hans Scheers, Koen Veys)
- Bijwonen van de (virtuele) consensusmeetings met toelichting project, methodologie & literatuuronderzoek (Gaëlle Huysentruyt, Lydia Ettema, Stijn Stroobants, Liesbeth Vercammen, Hans Van Remoortel, Bert Avau, Dorien O, Hans Scheers, Koen Veys)
- Projectcoördinatie (Stijn Stroobants, Hans Van Remoortel)

Het expertenpanel (inhoudelijke experts & voorzitter):

Inhoudelijke experts (expertise van 3 academische onderzoekers en beleidsadviseurs binnen het onderwijsveld in Vlaanderen/Brussel, een zorgcoördinator, 2 Brugvrijwilligers en

2 medewerkers van Rode Kruis-Vlaanderen die direct verbonden zijn aan het Brusselse Brugfigurenproject):

- o Johan Vanderfaeillie: academisch onderzoeker aan de Faculteit Psychologie & Educatiewetenschappen van de Vrije Universiteit Brussel (VUB), Brussel
- o Tessa Weyns: academisch onderzoeker aan de Faculteit Psychologie & Pedagogische Wetenschappen van de Katholieke Universiteit Leuven (KUL), Leuven
- o Sofie Verbaanderd: zorgcoördinator basisschool De Mozaïek, Schaarbeek
- o Tom Cornelis: adjunct van de directeur studiedienst Onderwijscentrum Brussel, Brussel
- o Aurélie Chanet: psycho-pedagogisch consulent aan het Centrum voor leerlingenbegeleiding (CLB), Brussel
- o Carine De Backer: Brugvrijwilliger Rode Kruis-Vlaanderen, Brussel-Hoofdstad, Brussel
- o Patricia De Clercq: Brugvrijwilliger Rode Kruis-Vlaanderen en teamlid Brugfiguren Oost-Vlaanderen, Lochristi
- o Gaëlle Huysentruyt: manager Sociale Activiteiten & Jeugd van Rode Kruis-Vlaanderen, Mechelen
- o Lydia Ettema: stafmedewerker Sociale Hulpverlening van Rode Kruis-Vlaanderen, Mechelen

Voorzitter (methodologisch expert)

- o Karin Hannes: academisch onderzoeker verbonden aan Dorpsplein 13 (vrijplaats voor dwarsdenkers), Veltem-Beisem

Rol:

- o Bijwonen van de kick-off meeting waarbij het project en de onderzoeksvragen worden toegelicht
- o Suggesties formuleren voor nieuwe onderzoeksvragen
- o Bijwonen van 2 consensusmeetings waarbij de Evidence-Based aanbevelingen geformuleerd worden rekening houdend met de voorkeuren van de doelpopulatie (maatschappelijk kwetsbare kinderen in Brusselse scholen). Daarnaast wordt er ook bijkomend advies met betrekking tot de opleiding voor de vrijwilligers gegeven.
- o Feedback geven op het literatuuronderzoek en de draft richtlijntekst (elektronisch).

Bijkomende informatie met betrekking tot de leden van het expertenpanel die deel uitmaken van de richtlijnwerkgroep:

- Alle bovenvermelde leden van het expertenpanel hebben de kick-off meeting en de 2 consensusmeetings bijgewoond (behalve Aurélie Chanet (verontschuldigd voor de eerste consensusmeeting) en Johan Vanderfaeillie/Tessa Weyns (verontschuldigd voor de tweede consensusmeeting);
- Alle leden van het expertenpanel hebben een *conflicts of interests* verklaring ondertekend, waarin ze zich akkoord verklaren om hun belangenconflicten aan Rode Kruis-Vlaanderen kenbaar te maken (**Bijlage 1**). Geen van de leden verklaarde conflicterende belangen met betrekking tot dit project te hebben.

III. B) Andere actoren

Beoogde gebruikers van de richtlijn:

- Huidige en toekomstige Brusselse vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen: momenteel (oktober 2021) zijn er 3 vrijwilligers actief in 2 Brusselse scholen, het doel is om het Brugfigurenproject in Brussel verder te implementeren naar 10 scholen (in minstens 5 verschillende Brusselse gemeenten met een laag gemiddeld inkomen per inwoner en/of op basis van de sociaal-economische indicatoren van de gemeenten). We beogen hierbij een actieve werking met een 100-tal vrijwilligers.

Rol: Gebruikers van deze richtlijn die opgeleid worden door Rode Kruis-Vlaanderen

Regulier kleuter- en lager onderwijs (= niet buitengewoon onderwijs):

- Brusselse kleuter- en lagere scholen waar het Brugfigurenproject zal uitgerold worden.
- Rol: Aanvraagformulier invullen met betrekking tot het Brugfigurenproject en actief overleg met Brugvrijwilliger.

Coördinator implementatie/uitvoering Brugfigurenproject:

- Coördinator of afdelingsverantwoordelijke van de lokale Rode Kruisafdelingen
- Rol: Coördineren van de intervisiemomenten en onthaal van de vrijwilliger, aanspreekpunt zijn tussen de afdeling met de school, coördineren implementatie/uitvoering Brugfigurenproject.

IV. METHODOLOGIE

IV. A) ONDERWERP VAN DE EVIDENCE-BASED RICHTLIJN

De onderzoeksvragen die het onderwerp van de Evidence-Based richtlijn uitmaken en de inclusie- en exclusiecriteria van het literatuuronderzoek, werden geformuleerd door de denkgroep van Rode Kruis-Vlaanderen.

Eenzijds werden de 16 onderzoeksvragen uit de reeds uitgevoerde Evidence-Based richtlijn voor het Brugfigurenproject in Vlaanderen (2013) gereviseerd (De Buck et al. 2018).

Bij de initiële keuze van deze activiteiten werd vertrokken van aspecten/ontwikkelingsdomeinen waarop maatschappelijke kwetsbare kinderen een risico lopen op achterstand. Van daaruit werd op zoek gegaan naar materialen/activiteiten die impact kunnen hebben op die aspecten/domeinen. Bijvoorbeeld: aangezien kinderen uit maatschappelijke kwetsbare gezinnen minder sterk zijn in taalvaardigheid, werden activiteiten geselecteerd waarbij het gebruiken van de taal op een speelse manier aan bod komt (bijv. het lezen van een boek, rollenspel, praatprenten, e.d.).

Anderzijds werden een aantal nieuwe onderzoeksvragen geformuleerd (bijv. specifiek relevant voor de Brusselse schoolcontext), mede op basis van input van het expertenpanel.

Bij de finale keuze van de activiteiten en de criteria voor het in- en uitsluiten van literatuur werd rekening gehouden met wat juridisch mogelijk en praktisch haalbaar is voor de vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen.

IV. A.1) ONDERZOEKSVRAGEN VAN DE EVIDENCE-BASED RICHTLIJN

De algemene onderzoeksvraag waarop deze Evidence-Based richtlijn een antwoord biedt, luidt als volgt: "Welke interventies (begeleid door een niet-professionele volwassene) zijn geschikt en effectief om kennis, vaardigheden, attitude, gedrag, en/of het welzijn van maatschappelijk kwetsbare kinderen te bevorderen?".

De onderzoeksvragen per interventie worden geformuleerd in een standaard formaat volgens PICO (**Population** [P], **Intervention** [I], **Comparison** [C] and **Outcome** [O]).

Voorbeeld: *storyboard* of praatprent (I)

"Bij maatschappelijk kwetsbare kinderen (van de kleuterklas of lagere school) (P) is het gebruik van praatprenten door het kind begeleid door een niet-professionele volwassene (individuele begeleiding of begeleiding in groep) (I) effectief om kennis, vaardigheden, attitude, gedrag, en/of welzijn te bevorderen (O), in vergelijking met het niet gebruiken van praatprenten (C)."

In het Engels (=gebruikte taal voor het beschrijven van het literatuuronderzoek) luidt bovenstaande onderzoeksvraag als volgt:

"*In young children ([1] pre-school children and [2] children of primary/elementary school) that are at risk (P) does storyboarding accompanied by a non-professional adult (individual or in group) (I) improve knowledge/skills/attitude/behaviour (O) compared to no storyboarding (C)?"*

De **populatie** (P): maatschappelijk kwetsbare kinderen van de kleuterklas (3-6 jaar) of de lagere school (6-12 jaar).

Volgende **interventies/handelingen/activiteiten** (I) werden geselecteerd uit de Evidence-Based Richtlijn Brugfigurenproject Vlaanderen 2013 door de denkgroep van Rode Kruis-Vlaanderen:

- I: [Book reading]: Het lezen van een boek
- I: [Computer-assisted instruction (including searching the internet)]: Begeleiding m.b.v. een computer (bevat ook het zoeken op internet)
- I: [Poetry]: Poëzie
- I: [Storyboard]: Begeleiding m.b.v. praatprenten
- I: [Visit to a local library]: Een bezoek aan de bibliotheek
- I: [Do craft work]: Knutselen
- I: [Puppetry or puppet as didactical tool]: Poppenkast of begeleiding m.b.v. een pop
- I: [Singing]: Zingen
- I: [Puzzle making]: Puzzelen
- I: [Kids game (indoor and outdoor)]: Gezelschapsspelen (binnenshuis en buitenshuis)
- I: [Toy blocks / kid blocks]: Het spelen met blokken
- I: [Role play]: Rollenspel
- I: [Road safety education (while walking on the street)]: Verkeerseducatie (in praktijk tijdens een wandeling)
- I: [Literacy walks]: Educatief begeleide wandeling

Volgende **nieuwe interventies/handelingen/activiteiten** (I) werden geïdentificeerd en geformuleerd door de denkgroep van Rode Kruis-Vlaanderen, mede op basis van input van het expertenpanel:

- I: [Parental involvement]: Ouderbetrokkenheid
- I: [Interventions aimed to create warm relationships]: Interventies met als doel het creëren van kwaliteitsvolle interacties tussen Brugvrijwilliger en kind
- I: [Native language-stimulating activities]: Moedertaal-stimulerende activiteiten

Een relevante **vergelijking** (C) is een vergelijking met het niet uitvoeren van een interventie (bijv. geen praatprent gebruiken) of een andere interventie die eveneens deel uitmaakt van deze Evidence-Based richtlijn.

Uitzondering: Bij de activiteit 'begeleiding m.b.v. een computer' is de vergelijking een 'begeleiding m.b.v. een computer, zonder actieve rol voor de volwassene'. Op die manier wordt het effect van de begeleiding door de volwassene (en niet het effect van de computersoftware) onderzocht.

De **uitkomsten** (O) zijn heel breed, en omvatten verschillende types van kennis, vaardigheden, attitudes, gedrag en/of welzijn van het kind (zonder beperkingen).

IV. A.2) IN- EN EXCLUSIE CRITERIA VAN HET LITERATUURONDERZOEK

Inhoudelijke in- en exclusie criteria

De inhoudelijke in- en exclusiecriteria bepalen welke studies opgenomen worden in het literatuuronderzoek. De vooropgestelde criteria resulteren in de inclusie van het - op het ogenblik van het literatuuronderzoek - beste beschikbare wetenschappelijk bewijsmateriaal. Dit kan direct of indirect bewijsmateriaal zijn. Dit indirect bewijs wordt lager van kwaliteit ingeschat (zie kwaliteitscriteria volgens de GRADE (Grading of Recommendations Assessment, Development and Evaluation) methodiek⁵ [zie B.1]).

De inhoudelijke in- en exclusiecriteria worden onderverdeeld in algemene criteria (toepasbaar voor alle interventies) en interventie-specifieke criteria. De algemene criteria worden beschreven in **Bijlage 2** en de interventie-specifieke criteria worden in de respectievelijke *evidence summary* beschreven (**Bijlage 3**).

Methodologische in- en exclusie criteria

Een systematische review wordt weerhouden (in zijn geheel of als bron van primaire studies), indien de zoekstrategie en selectiecriteria duidelijk beschreven zijn én indien er werd gezocht in ten minste één van de volgende databanken: Cochrane Library, MEDLINE, Embase en/of ERIC.

De primaire studies (al dan niet beschreven in een systematische review) dienen te voldoen aan verschillende methodologische criteria met betrekking tot het studietype en de karakteristieken van de studie. Deze criteria zijn beschreven in **Bijlage 2**.

⁵ GRADE: *Grading of Recommendations Assessment, Development and Evaluation*. De GRADE methodiek is een methodologie die gevolgd kan worden om de kwaliteit van het wetenschappelijke bewijsmateriaal te bepalen en graden van aanbeveling toe te kennen aan aanbevelingen die gebaseerd zijn op het overeenkomstige bewijsmateriaal.

IV. B) LITERATUURONDERZOEK

Het literatuuronderzoek werd stapsgewijs opgebouwd, vertrekkend van het opstellen van de zoekstrategie tot en met het opmaken van de *evidence summary*. Volgende stappen werden doorlopen:

- De zoekstrategie werd door 1 reviewer opgesteld (Dorien O, Hans Scheers of Koen Veys).
- Vervolgens werd de zoekstrategie door de coördinator van het literatuuronderzoek (Hans Van Remoortel of Bert Avau) beoordeeld.
- In een eerste stap werd gezocht naar systematische reviews als bron van primaire studies. Vervolgens werd naar (gecontroleerde) experimentele studies gezocht. In een derde stap werd gezocht naar (gecontroleerde) observationele studies. Er werd enkel naar een volgende stap in de zoekstrategie overgegaan indien geen wetenschappelijk bewijsmateriaal (*evidence*) gevonden werd of indien het wetenschappelijke bewijsmateriaal niet geselecteerd werd op basis van de inhoudelijke en methodologische exclusiecriteria (zie **Bijlage 2**). Bij dit stapsgewijs literatuuronderzoek werden geen beperkingen in publicatiedatum gesteld, zodat alle relevante literatuur – ongeacht de publicatiedatum – werd geselecteerd.
- Tijdens het zoeken naar systematische reviews, experimentele studies en observationele studies, werden ook bijkomende referenties geselecteerd door de lijst van de 20 meest gerelateerde publicaties *related articles* in MEDLINE (via de PubMed interface) en de referentielijst van een geselecteerde referentie(s) systematisch na te kijken. De bijkomende referenties (systematische review, (gecontroleerde) experimentele studie, (gecontroleerde) observationele studie) werden afgetoetst met de in- en exclusiecriteria (zie **Bijlage 2**).
- 1 reviewer (Dorien O, Hans Scheers of Koen Veys) selecteerde en beoordeelde de kwaliteit van het wetenschappelijk bewijsmateriaal volgens de GRADE methodiek (zie B.1) en beschreef het literatuuronderzoek in een *evidence summary* (zie B.2 en **Bijlage 3**).

IV. B.1) KWALITEITSBEOORDELING (GRADE⁴ methodiek)

De kwaliteit van het bewijsmateriaal of het niveau van bewijskracht (*level of evidence*) werd bepaald, gebruik makende van de GRADE methodiek (Guyatt et al. 2008). Op die manier worden de sterke punten en de beperkingen van het wetenschappelijk bewijs (per interventie en per uitkomst) toegelicht.

Hierbij wordt rekening gehouden met:

- *limitations in design*: Voor experimentele studies wordt gekeken naar de randomisatie methode, blinding van de randomisatie, blinding van deelnemers/patiënten en behandelaars, blinding effectbeoordelaars, onvolledige uitkomstdata, selectieve rapportering van uitkomsten. Voor observationele studies wordt gekeken naar het gebruik van een controlegroep, het meten van de blootstelling en uitkomsten, het controleren voor beïnvloedbare factoren (= factor die gerelateerd is aan zowel de

activiteit als de uitkomst en die het verband activiteit-uitkomst kan verzwakken of versterken) en de follow-up.

- *inconsistency*: Er wordt nagekeken of meerdere studies inconsequente resultaten hebben en of dit te verklaren is door heterogeniteit.
- *indirectness*: Er wordt nagekeken of de geselecteerde studies dezelfde populatie, interventie, vergelijking en uitkomst hebben als in de beschreven onderzoeksvraag.
- *imprecision*: Er wordt nagekeken hoe breed de betrouwbaarheidsintervallen zijn rond de effectschatting volgens de vuistregels opgesteld door de GRADE werkgroep.

Op basis van deze criteria kunnen de volgende niveaus van bewijskracht toegekend worden:

- *high (A)*: Verder onderzoek zal het vertrouwen in de effectschatting hoogstwaarschijnlijk niet veranderen.
- *moderate (B)*: Verder onderzoek zal een belangrijke impact hebben op het vertrouwen in de effectschatting en zou de schatting kunnen wijzigen.
- *low (C)*: Verder onderzoek zal zeer waarschijnlijk een belangrijke impact hebben op het vertrouwen in de effectschatting en zal waarschijnlijk de effectschatting wijzigen.
- *very low (D)*: De effectschatting is zeer onzeker.

Voor experimentele studies wordt gestart met een hoog niveau van bewijskracht (=A) en voor een observationele studie met een laag niveau van bewijskracht (=C). Het verder verlagen van het niveau van bewijskracht gebeurt volgens de criteria die hierboven zijn beschreven (voor elk criterium wordt het niveau van bewijskracht met één level verlaagd). Uitzonderlijk kan het niveau van bewijskracht ook verhoogd worden (bijv. bij een zeer groot effect van de interventie).

IV. B.2) OPBOUW VAN DE CONCLUSIES VAN HET LITERATUURONDERZOEK

Er werden geen studies gevonden met betrekking tot de activiteit

Beschrijving

Er werden geen studies teruggevonden die het effect van de interventie op de uitkomst onderzochten en die voldoen aan de vooropgestelde inhoudelijke en methodologische inclusiecriteria.

Formulering

No relevant studies were identified using the above search strategy and criteria.

Het literatuuronderzoek resulteerde in één of meerdere studie(s)

Beschrijving

Er werden één of meerdere studies teruggevonden die het effect van de interventie op de uitkomst onderzochten en die voldoen aan de vooropgestelde inhoudelijke en methodologische inclusiecriteria.

Indien slechts 1 studie teruggevonden werd, bestaat de *body of evidence* enkel uit deze studie, en zijn de *evidence conclusions* bijgevolg gelijk aan de besluiten van deze studie.

Indien meerdere studies teruggevonden werden die dezelfde interventie en uitkomst onderzochten, worden de besluiten van alle primaire studies samengenomen (= *body of evidence*) om de *evidence conclusion* te maken.

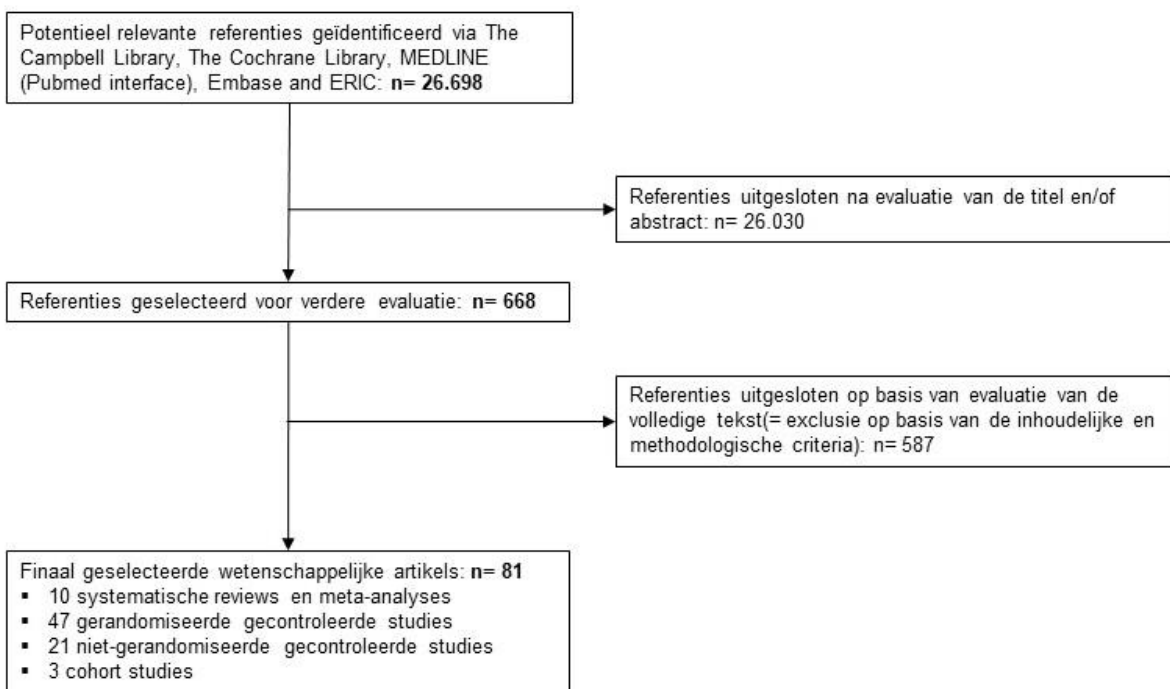
Formulering

De *evidence conclusions* werden geformuleerd volgens een standaard template en omvatten de volgende elementen:

- Interventie;
- Vergelijking;
- Uitkomst;
- Vermelding of er een positief statistisch significant effect, geen statistisch significant effect of een tegenstrijdig effect gevonden werd in de wetenschappelijke literatuur;
- Eerste auteur(s), jaartal(len), kwaliteit van de *body of evidence* (*high, moderate, low, very low*)

IV. B.3) RESULTATEN VAN HET LITERATUURONDERZOEK

Figuur 1: Flowchart van het stapsgewijs literatuuronderzoek

Het resultaat van het volledige literatuuronderzoek is per interventie en per uitkomst beschreven in **Bijlage 3**.

Een samenvatting van het literatuuronderzoek (waarbij studies geselecteerd werden) wordt hieronder beschreven (Tabel I).

Rode Kruis
Vlaanderen

Evidence-based
by **CEBaP**

Tabel 1: Samenvatting van het literatuuronderzoek

Activiteit		Populatie		Vergelijking	Uitkomst	Aantal studies	Kwaliteit van het wetenschappelijk bewijsmateriaal
Soort	Begeleidende persoon	Uitsluitend maatschappelijk kwetsbare kinderen: ja/nee	Leeftijd van de kinderen				
Het lezen van een boek	Vrijwilliger	Ja, leesmoelijkheden	2-11 jaar	Geen boek lezen	Positief effect op vaardigheden m.b.t. taalbegrip en woordherkenning (decoderen, vlotheid, bepaalde aspecten van fonologisch bewustzijn) en m.b.t. leesvaardigheid (vlotheid en snelheid van lezen), en gedrag	6	Middelmatig-Laag
Begeleiding m.b.v. een computer	Vrijwilliger, leraar, volwassen student	Ja, leesmoelijkheden (in 4 van de 6 studies)	3-6 jaar, 5-7 jaar & 10-11 jaar	Niet-begeleide computer-sessie of geen interventie	Positief effect op: vertrouwen in eigen kunnen (zelfeffectiviteit) Geen aantoonbaar effect op: retentie, vaardigheden of gedrag Positief effect op: retentie, taalbegrip en woordherkenning (decoderen, fonologisch bewustzijn) en leesvaardigheid (lees-score, vlotheid en snelheid van lezen) Geen aantoonbaar effect op: nauwkeurigheid van het lezen, spellen en woordenschat	Positief effect: 5 studies Geen effect: 4 studies	Middelmatig-Laag
Het lezen van poëzie Korte termijn: verhaal 1-2x lezen als gedicht (in rijmvorm)	Leraar, onderzoeker of onbekend	Niet gespecificeerd	2.5-7 jaar & 10-11 jaar	Verhaal 1-2x lezen in proza (geen rijm)	Positief effect op: fonologisch bewustzijn en woorden reciteren (in juiste volgorde) Negatief/conflicterend effect op: verhaal navertellen	Positief effect: 4 studies Negatief/conflicterend: 5 studies	Laag Zeer laag
Het lezen van poëzie Lange termijn: poëzie/rijmpjes als deel van het klas curriculum		Ja, leesmoelijkheden - taalachterstand	5-10 jaar	Gewoon klas curriculum	Positief effect op: leesvaardigheid, aspecten van fonologisch bewustzijn, attitude t.o.v. lezen	3	Laag
				Zingen in de klas	Geen aantoonbaar effect op: fonologisch bewustzijn	1	Laag

Activiteit		Populatie		Vergelijking	Uitkomst	Aantal studies	Kwaliteit van het wetenschappelijk bewijsmateriaal
Soort	Begeleidende persoon	Uitsluitend maatschappelijk kwetsbare kinderen: ja/nee	Leeftijd van de kinderen				
Bezoek aan een bibliotheek	Leraar of onbekend	Niet gespecificeerd	7-11 jaar	Niet of minder frequent bezoek van een bibliotheek	Geen aantoonbaar effect op: woordenschat of attitude t.o.v. lezen	2	Zeer laag
Knutselen	Leraar	Niet gespecificeerd	8-9 jaar	Geen knutselactiviteiten	Geen aantoonbaar effect op: creativiteit	1	Zeer laag
Poppenkast – begeleiding m.b.v. een pop	Onderzoeker, leraar, assistent, vrijwilliger of onbekend	Niet gespecificeerd	7-13 jaar	Geen poppenkast	Positief effect op: kennis, attitudes (t.o.v. andersvaliden), gedrag (verhoogde groenten consumptie)	6	Laag
Zingen (klassikaal zingen met leraar van een versje rond veilig de straat oversteken)	Leraar	Niet gespecificeerd	4-6 jaar	Voorlezen van een verhaal (niet gerelateerd aan de straat oversteken)	Positief effect op: verkeerskennis Geen aantoonbaar effect op: oversteekgedrag	2	Laag
Zingen (klassikaal meezingen van 9 ritmische rijmen)				Klassikaal opzeggen van 9 ritmische rijmen of geen interventie	Geen aantoonbaar effect op fonologisch bewustzijn (rijmdetectie, rijmproductie, foneem deletie)		
Begeleiding m.b.v. praatplaten	Onderzoeker	Ja, leesmoeilijkheden	8-9 jaar	Verhaal aangeboden in tekstvorm	Positief effect op: begrijpen van de inhoud Geen aantoonbaar effect op: retentie	1	Laag
Puzzelen (driedimensionaal puzzelen, een puzzel van een wereldkaart maken, samen met kinderen puzzelen)	Leraar, ouder of onbekend	Neen	2-4 jaar & 8-10 jaar	Niet puzzelen	Positief effect op: ruimtelijk inzicht, kennis/attitude t.o.v. sociologie/maatschappijleer	3	Zeer laag
Gezelschapsspelen (verkeerssituaties naspelen op een speelmat)	Onderzoeker, universiteitsstudent	Ja, kinderen uit families met laag inkomen (3 van de 7 studies)	3-5 jaar	Verhalen vertellen (niet gerelateerd aan verkeersveiligheid)	Positief effect op: kennis en vaardigheden m.b.t. verkeersveiligheid	7	Laag

Activiteit		Populatie		Vergelijking	Uitkomst	Aantal studies	Kwaliteit van het wetenschappelijk bewijsmateriaal
Soort	Begeleidende persoon	Uitsluitend maatschappelijk kwetsbare kinderen: ja/nee	Leeftijd van de kinderen				
Gezelschapsspelen (wiskunde en executieve functies: bordspel met numerieke dobbelsteen of draaischijf; kaartspel met numerieke kaarten)				Bordspel met kleurendobbelsteen of draaischijf; kaartspel met kleurkaarten	Positief effect of geen aantoonbaar effect op: wiskundige vaardigheden (afhankelijk van de combinatie van studiepopulatie (algemeen of laag inkomen) met activiteit Geen aantoonbaar effect op: executieve functies, uitgestelde beloning		
Gezelschapsspelen (Heroes bordspel)				Bingo spel			...
Spelen met blokken (Lego blokkenset)	Leraar	Neen	6-8 jaar	Traditionele wiskundeles	Positief effect op: wiskundige vaardigheden	2	Zeer laag
Spelen met blokken (gestructureerd bouwen met blokken)			5-6 jaar	Ongestructureerd spelen met blokken	Geen aantoonbaar effect op: ruimtelijk inzicht		
Rollenspel (toneel in kleine/grote groepen, in de klas)	Leraar, onderzoeker, professionele actrice	Ja, kinderen uit families met laag inkomen (3 van de 6 studies)	3-5 jaar & 6-9 jaar	Groepsdiscussie, vrij spelen, geen interventie	Positief effect op: sociale en taalvaardigheden, speelgedrag (verbeeldingskracht, spelcomplexiteit)	6	Laag-Zeer laag
Rollenspel (gerichte interactie met kinderen tijdens de speeltijd)				Niet-gerichte interactie, geen interventie			
Verkeerseducatie + wandeling (oefenen in een straat of op een kruispunt)	Ouders, onderzoekers	Neen	5-6 jaar & 7-8 jaar	Oefenen op een tafelmodel van een verkeerssituatie of geen interventie	Positief effect op: kennis (van verkeersveiligheid), Geen aantoonbaar effect op: gedrag (veilige routes kiezen)	6	Middelmatig-Laag
				Geen interventie	Positief effect op: kennis (van verkeersveiligheid), gedrag (veilige routes kiezen)		
Educatief begeleide wandeling	Geen relevante studie gevonden						

Activiteit		Populatie		Vergelijking	Uitkomst	Aantal studies	Kwaliteit van het wetenschappelijk bewijsmateriaal
Soort	Begeleidende persoon	Uitsluitend maatschappelijk kwetsbare kinderen: ja/nee	Leeftijd van de kinderen				
<p>Stimuleren van kwaliteitsvolle interacties: Programma's die de kwaliteit van interacties tussen een mentor en een kind proberen te bevorderen om een warme, positieve relatie te creëren: 1.Big Brothers Big Sisters Mentoring Program (mentor als vriend) 2.Banking Time (kind-leraar band versterken door kind-geleid spel) 3.Healthy Kids Mentoring Program (ijs breken, zelfvertrouwen, doelen stellen, tutoring)</p>	Vrijwilliger of leraar	Ja (5 van de 6 studies): minderheidsgroepen, kinderen met laag zelfvertrouwen of risico op relationele problemen	5-16 (de gemiddelde leeftijd in studies met oudere kinderen was steeds <12 jaar)	Geen programma, wachtlijst	<p>1.Positief effect op vaardigheden, attitude/gedrag en welzijn (afhankelijk van de uitkomst en enkel op korte termijn van 9-12 maanden, niet op termijn van 15 maanden)</p> <p>2.Positief effect op vaardigheden en welzijn (afhankelijk van de uitkomst en persoon die de uitkomst beoordeelt, vb band tussen kind en leraar was significant sterker vanuit perspectief van kind maar niet vanuit perspectief van de leraar); Geen bewijs van effect op attitude/gedrag</p> <p>3.Positief effect op welzijn (afhankelijk van de uitkomst)</p>	6	Laag

Activiteit		Populatie		Vergelijking	Uitkomst	Aantal studies	Kwaliteit van het wetenschappelijk bewijsmateriaal
Soort	Begeleidende persoon	Uitsluitend maatschappelijk kwetsbare kinderen: ja/nee	Leeftijd van de kinderen				
Stimuleren van moedertaal: 1. Tweetalige instructies in de klas (thuis taal + school taal) 2. Bijkomende tweetalige interventies in kleine groepen in de klas 3. Activiteiten in thuis taal i.v.m. taalontwikkeling voor ouders en kinderen tijdens lunchpauze	Klasleerkracht, (onderzoeks) assistenten, ex-leerkrachten, ouders	Ja, laag inkomen, migratieachtergrond, taalachterstand	3-5 jaar	1. Eentalige instructies in de klas (school taal) 2. Eentalige activiteiten in kleine groepen in de klas 3. Geen activiteit tijdens lunchpauze	1. Positief effect op taalvaardigheid in thuis taal, maar niet in school taal 2. Positief effect op taalvaardigheid in thuis taal, maar niet in school taal 3. Positief effect op taalvaardigheid in school taal	9	Laag-Zeer laag

Activiteit		Populatie		Vergelijking	Uitkomst	Aantal studies	Kwaliteit van het wetenschappelijk bewijsmateriaal
Soort	Begeleidende persoon	Uitsluitend maatschappelijk kwetsbare kinderen: ja/nee	Leeftijd van de kinderen				
Stimuleren van ouderbetrokkenheid (systematische reviews & meta-analyses van observationeel onderzoek): 1.thuisbetrokkenheid: voorlezen, communicatie tussen ouders en kinderen over school, creëren van een thuisomgeving die leren stimuleert, helpen bij huiswerk 2.schoolbetrokkenheid: oudercontacten, vrijwilliger zijn op school, ouder-school communicatie 3.onderwijs socialisatie: communiceren van (realistische) verwachtingen voor onderwijs en het belang ervan, leerstrategieën bespreken met kinderen, ambities aanwakkeren bij kinderen	Ouder	Neen	3-13 jaar	Niet van toepassing (observationeel, correlatieel onderzoek)	<p>1.Positief verband tussen academische prestaties en begrijpend lezen en verschillende vormen van thuisbetrokkenheid (lezen, communicatie, supervisie, het hebben van hulpmiddelen thuis om lezen te bevorderen etc); Negatief verband tussen academische prestaties en help bij huiswerk, gesprekken over school (plannen maken) en intellectuele betrokkenheid → mogelijke uitleg: ouder ≠ leraar: niet de juiste lesmethodes</p> <p>2.Positief verband tussen academische prestaties en schoolbetrokkenheid (oudercontact, band met school, school bezoeken); Negatief verband tussen academische prestaties en vrijwilligerswerk op school</p> <p>3.Positief verband tussen academische prestaties en onderwijs socialisatie</p> <p>Onderwijs socialisatie > thuis- en schoolbetrokkenheid Betrokkenheid bij geletterdheid en verwachtingen > hulpmiddelen thuis</p>	7	Zeer laag

Activiteit		Populatie		Vergelijking	Uitkomst	Aantal studies	Kwaliteit van het wetenschappelijk bewijsmateriaal
Soort	Begeleidende persoon	Uitsluitend maatschappelijk kwetsbare kinderen: ja/nee	Leeftijd van de kinderen				
Stimuleren van ouderbetrokkenheid (systematische reviews & meta-analyses van (quasi-)experimenteel onderzoek: 1.programma's om ouders te betrekken bij huiswerk 2.programma's om ouders te betrekken bij geletterdheid, waaronder voorlezen, luisteren naar lezend kind, studiebegeleiding 3.schoolse initiatieven om ouders te betrekken in de vorming van hun kinderen	School, trainers begeleiden de ouders	Neen	3-13 jaar	Geen programma om ouders te betrekken	1.Geen bewijs van effect op academische prestaties 2.Positief effect op leesverwerving (begeleiding > luisteren > voorlezen) 3.Positief effect op academische prestaties	5	Laag-Zeer laag

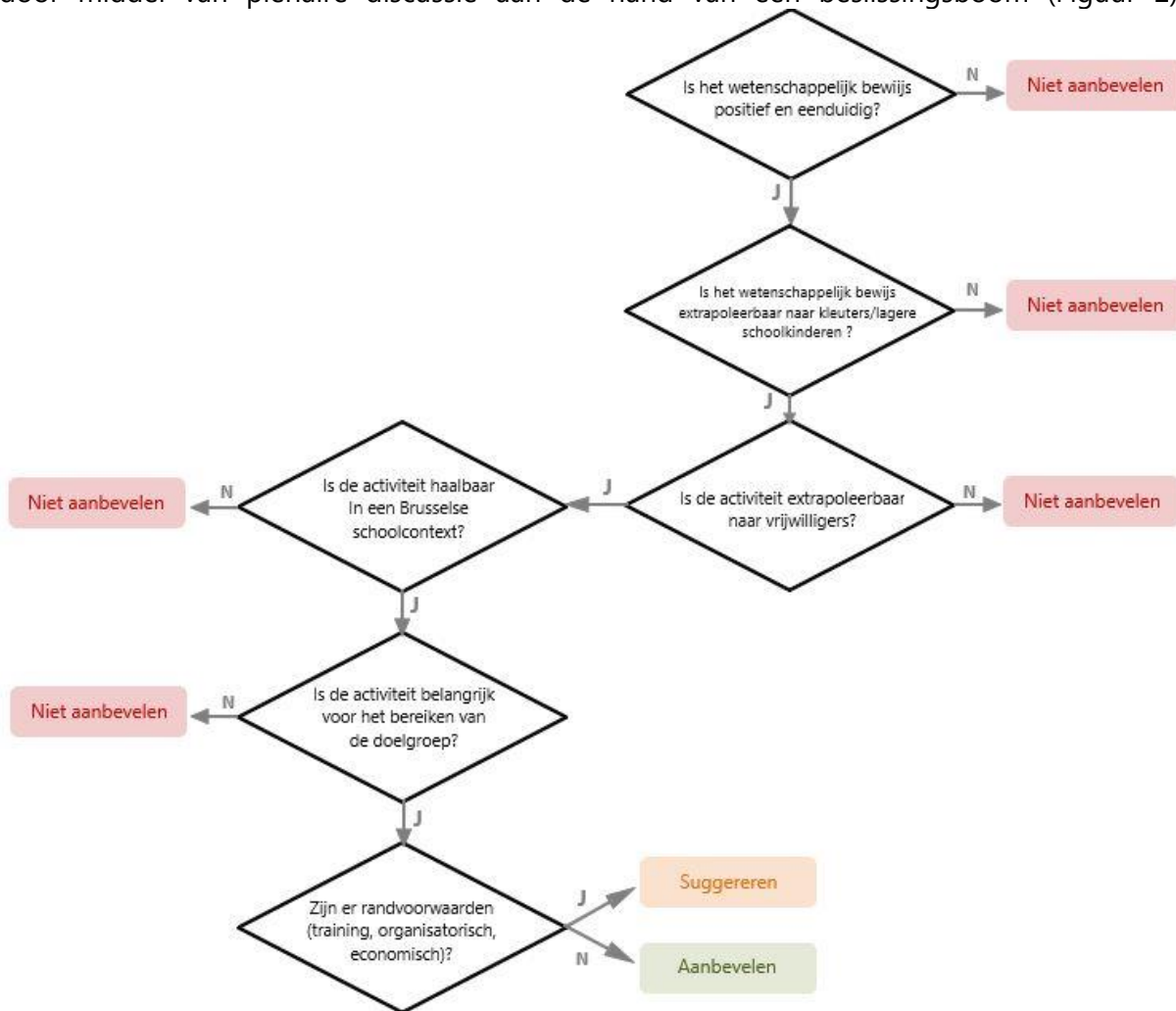

IV. C) EVIDENCE-BASED AANBEVELINGEN

IV. C.1) METHODE VAN OPSTELLEN

De resultaten van het literatuuronderzoek werden tijdens 2 consensusmeetings per interventie aan het expertenpanel voorgesteld, namelijk de begeleidende persoon, de doelgroep (leeftijdscategorie van maatschappelijk kwetsbare kinderen), de vergelijking, de uitkomst(en), het aantal studies en de kwaliteit van het wetenschappelijk bewijsmateriaal werden per activiteit overlopen.

De conceptaanbevelingen werden opgesteld tijdens de consensusmeetings met de experts door middel van plenaire discussie aan de hand van een beslissingsboom (Figuur 2).

Figuur 2: Beslissingsboom die als basis voor de plenaire discussie gebruikt werd tijdens de panelmeeting

Tijdens de paneldiscussie werd rekening gehouden met de effectiviteit en kwaliteit van de *body of evidence*, de voor- en nadelen (inclusief de kosten), de risico's en de voorkeuren van de doelgroep (maatschappelijk kwetsbare kinderen), de potentiële extrapoleerbaarheid van de expertise van professionelen naar vrijwilligers, de potentiële extrapoleerbaarheid van het wetenschappelijk bewijsmateriaal naar kleuters versus lagere schoolkinderen, de haalbaarheid van deze activiteit binnen een Brusselse schoolcontext en het potentiële belang van deze activiteit in het kader van het bereiken van de doelgroep (de maatschappelijk kwetsbare kinderen). Bovendien werd de beslissingsboom gebruikt om bij de panelleden na te vragen of er randvoorwaarden te voorzien zijn (= belemmerende factoren) voor het kunnen implementeren van een activiteit.

De plenaire discussie had tot doel een consensus te bereiken over het aanbevelen, het niet aanbevelen of het suggereren van de activiteit. Wanneer er randvoorwaarden geïdentificeerd werden door het panel, waaraan de school of de vrijwilliger moeten voldoen in functie van een concrete implementatie (zoals een noodzaak aan training van de vrijwilliger, organisatorische of economische belemmeringen), dan werd de activiteit ten hoogste 'gesuggereerd' i.p.v. aanbevolen. Deze randvoorwaarden werden als toelichting aan de aanbeveling toegevoegd. Deze suggestie kan aanzien worden als een zwakke aanbeveling [zie toelichting in kadertekst hieronder].

Iedere aanbeveling werd bij wijze van consensus vastgelegd. Hiervoor vatte de voorzitter van de richtlijnwerkgroep de aanbeveling na de paneldiscussie samen, en na goedkeuring door alle panelleden, werd hiervan nota gemaakt in het verslag van de vergadering.

Deze aanbevelingen werden na de meeting elektronisch naar het voltallige richtlijnpanel gestuurd ter nazicht en finale goedkeuring.

Bemerking: Graden van aanbeveling

De Evidence-Based aanbevelingen werden geformuleerd tijdens de vergadering van de richtlijnwerkgroep conform de GRADE methodiek, die impliceert dat richtlijnpanels de mogelijkheid hebben om te kiezen voor de beste en duidelijkste manier waarop een graad van aanbeveling geformuleerd wordt naar de doelgroep van de richtlijn (Andrews et al. 2013).

Er werden geen graden van aanbeveling toegekend (onder de vorm van sterke of zwakke graad van aanbeveling), aangezien Rode Kruis-Vlaanderen empirisch vastgesteld heeft dat de verschillende graden van aanbeveling (zwak/sterk) niet begrijpbaar zijn voor leken (= de gebruikers van deze richtlijn). Echter, de criteria die bepalend zijn voor de graad van aanbeveling (de kwaliteit van de *body of evidence*, de voor- en nadelen, de risico's, de voorkeuren van de doelgroep en de gebruikers) worden gebruikt om een afweging te maken over het al dan niet opnemen van de aanbeveling in de richtlijn. Wanneer een activiteit aanbevolen wordt, komt dit overeen met een sterke graad van aanbeveling, terwijl het suggereren van een activiteit overeenkomt met een zwakke graad van aanbeveling. Bij een update van de richtlijn zullen alle activiteiten opnieuw bekeken worden, en niet alleen deze waarover een aanbeveling opgenomen werd in de richtlijn.

Het expertenpanel stelde zich akkoord met deze aanpak tijdens de consensusmeetings.

IV. C.2) HET OPSTELLEN VAN EVIDENCE-BASED AANBEVELINGEN

De Evidence-Based aanbevelingen werden opgesteld door het panel tijdens de consensusmeetings (zoals hierboven beschreven in sectie IV. C.1)

Volgende vragen werden gesteld aan het panel en beantwoord aan de hand van de beslissingsboom:

1. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kinderen een boek (voor) te lezen?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel suggereert dat deze activiteit, zowel voor kleuters als lagere schoolkinderen, een potentieel effect kan hebben, gezien:

- 1) er positieve effecten beschreven zijn in de literatuur zowel op gebied van vaardigheden met betrekking tot taalbegrip en woordherkenning (=verhaalbegrip na luisteren, zich vloeiend verbaal kunnen uitdrukken, bepaalde aspecten van het fonologisch bewustzijn);
- 2) deze activiteit door Rode Kruisvrijwilligers kan uitgevoerd worden;
- 3) deze activiteit haalbaar is in de Brusselse schoolcontext;
- 4) het panel potentiële voordelen van het uitvoeren van deze activiteit ziet voor de doelgroep (de maatschappelijk kwetsbare kinderen).

Randvoorwaarden & extra input panel

Echter, het panel heeft geoordeeld dat de (niet-Nederlandstalige) moedertaal van het kind een potentiële belemmerende factor is. Daarom geeft het panel aan datvoorlezen in de thuistaal van het kind te verkiezen is, op voorwaarde dat de vrijwilliger de thuistaal van het kind beheerst. De effectiviteit van moedertaal-stimulerende activiteiten wordt in een aparte onderzoeksvraag beantwoord (zie vraag 16).

Het panel geeft aan om de activiteit (lezen van een boek) anders te definiëren bij de leeftijdsgroepen: bij kleuters zal het namelijk eerder gaan om voorlezen. De positieve effecten in de literatuur werden daarom ook per leeftijdsgroep in acht genomen door het panel.

Het panel geeft ook aan dat nieuw/aantrekkelijk voorleesmateriaal belangrijk is en dat samenwerking met de school een faciliterende factor kan zijn om dit materiaal te voorzien. Een bezoek aan de bibliotheek is hier een mooi voorbeeld van. (b.v. Leeslijn: <https://brusselsebibliotheken.bibliotheek.be/Leeslijn>; Leesrijk Brussel: <https://brusselsebibliotheken.bibliotheek.be/LeesrijkBrussel>)

2. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kinderen een computerspel te spelen/op te zoeken op internet of een computersessie te begeleiden?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel suggereert dat deze activiteit, zowel voor kleuters als lagere schoolkinderen, een potentieel effect kan hebben, gezien

- 1) er voldoende positieve effecten beschreven zijn in de literatuur van deze activiteit namelijk op gebied van vaardigheden (onthouden op lange termijn, taalbegrip, woordherkenning en leesvaardigheid) en attitude (=zelfeffectiviteit);
- 2) deze activiteit door Rode Kruisvrijwilligers kan uitgevoerd worden;
- 3) deze activiteit haalbaar is in de Brusselse schoolcontext. Veel gebruikte digitale schoolplatformen, zoals Bingel of Scoodle Play zijn meer toegankelijk op pc, laptop, tablet en

gsm (b.v. door het Digisprong project: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/directies-en-administraties/organisatie-en-beheer/ict/digisprong>);

4) het panel potentiële voordelen van het uitvoeren van deze activiteit ziet voor de doelgroep (maatschappelijk kwetsbare kinderen), zoals bij. een positieve attitude naar het gebruik van een computer, aanwakken mediawijsheid, etc.

Randvoorwaarden & extra input panel

Echter, er zijn organisatorische belemmeringen gekoppeld aan deze activiteit, namelijk de beschikbaarheid van een digitaal medium (pc, laptop, tablet of gsm) in de school- en/of thuissituatie van het kind. Bovendien heeft het panel geoordeeld dat er bij het uitvoeren van deze activiteit gewaakt moeten worden in hoeverre de vereiste competenties de reguliere competenties van een vrijwilliger overstijgen. Een eventuele specifieke opleiding hieromtrent kan overwogen worden.

3. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kinderen poëzie (voor)te lezen?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel suggereert dat deze activiteit, zowel voor kleuters als lagere schoolkinderen, een potentieel effect kan hebben, gezien:

- 1) er positieve effecten beschreven zijn in de literatuur van deze activiteit (kleuters: op het fonologisch bewustzijn en woorden reciteren (in de juiste volgorde); lagere schoolkinderen: op de leesvaardigheid, het plaatsen van woorden in de juiste volgorde, en op de attitude ten opzichte van lezen). Deze positieve effecten wogen door op het negatieve/conflicterend effect op een verhaal te kunnen navertellen;
- 2) deze activiteit door Rode Kruisvrijwilligers kan uitgevoerd worden;
- 3) deze activiteit haalbaar is in de Brusselse schoolcontext;
- 4) het panel potentiële voordelen van het uitvoeren van deze activiteit ziet voor de doelgroep (maatschappelijk kwetsbare kinderen), b.v. voor het aanbrengen van wereld- en culturele kennis en woordenschatontwikkeling.

Randvoorwaarden & extra input panel

Zoals bij de activiteit voorlezen/samen lezen heeft het panel geoordeeld dat de (niet-Nederlandstalige) moedertaal van het kind een potentiële belemmerende factor is. Daarom geeft het panel aan dat het voorlezen (kleuters) of samen lezen (lagere schoolkinderen) in de thuistaal van het kind te verkiezen is, op voorwaarde dat de vrijwilliger de thuistaal van het kind beheerst. Een interessant boek in dit verband is het boek '*Lost in translation*'. In dit boek worden woorden verbeeld die maar in één taal worden gebruikt. Op deze manier werk je aan de woordenschat en krijgen de kinderen op een laagdrempelige manier het belang van meertaligheid mee.

De effectiviteit van moedertaal-stimulerende activiteiten wordt in een aparte onderzoeksvraag (zie vraag 16) beantwoord.

4. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kinderen een bibliotheek te bezoeken?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel beveelt deze activiteit niet aan, zowel voor kleuters als lagere schoolkinderen, gezien het literatuuronderzoek geen positieve effecten van deze activiteit kon aantonen. Het panel oordeelde in consensus dat deze activiteit wel kan toegevoegd worden bij de activiteit voorlezen (kleuters) en samen lezen (lagere schoolkinderen) als een manier om tegemoet te komen aan de randvoorwaarde om voldoende aantrekkelijk materiaal te bekomen. Deze toevoeging zou vooral kunnen toegepast worden bij scholen die reeds inzetten op leesplezier via aantrekkelijk materiaal en hiervoor samenwerken met een bibliotheek.

5. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kinderen te knutselen?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel beveelt deze activiteit niet aan, wegens het gebrek aan wetenschappelijk bewijs: uit het literatuuronderzoek werd slechts 1 studie geïnccludeerd die bovendien geen aantoonbaar effect van klassikaal begeleide knutselactiviteiten (bij 8-9 jarigen) vond op creativiteit.

Het panel oordeelt dat deze activiteit belangrijk kan zijn voor de ontwikkeling van motorische vaardigheden en kan dienen om algemene/specifieke interesses te stimuleren. Bijgevolg raadt het panel aan om in de toekomst het wetenschappelijke bewijs rond de activiteiten knutselen en ook 'muzische activiteiten' verder in kaart te brengen.

6. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kinderen met een pop/poppenkast te spelen?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel beveelt deze activiteit niet aan, bij kleuters noch lagere schoolkinderen. Ondanks dat het literatuuronderzoek een aantal positieve effecten van poppenkast aantoonde (op kennis, attitudes/gedrag), werd de bestudeerde interventie (=educatieve poppenkast met uitgeschreven scenario) als onvoldoende toepasbaar gevonden voor een vrijwilliger.

Het panel geeft aan dat toekomstig onderzoek met betrekking tot laagdrempelige poppen(kast) activiteiten, toepasbaar voor vrijwilligers (bijv. improvisatie bij poppenkast), verder in kaart kunnen gebracht worden. Het panel raadt ook aan om te bekijken of deze interventie niet breder kan bekeken worden als 'storytelling', waarbij gebruik maken van poppen slechts één mogelijke benadering is. Het gebruik van poppen kan ook ingezet worden bij andere activiteiten (bijv. voorlezen, een vertrouwensband opbouwen, etc.)

7. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kinderen te zingen?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel suggereert dat deze activiteit een potentieel effect kan hebben, zowel voor kleuters als voor lagere schoolkinderen, gezien:

- 1) er positieve effecten beschreven zijn in de literatuur van deze activiteit op kennis;
- 2) deze activiteit door Rode Kruisvrijwilligers kan uitgevoerd worden;
- 3) deze activiteit haalbaar is in de Brusselse schoolcontext;
- 4) het panel potentiële voordelen van het uitvoeren van deze activiteit ziet voor de doelgroep (de maatschappelijk kwetsbare kinderen).

Randvoorwaarden & extra input panel

Het panel benadrukt dat

- 1) de Rode Kruis vrijwilliger bereid moet zijn om te zingen;
- 2) de activiteit 'zingen' eerder toepasbaar is wanneer de vrijwilliger ondersteuning biedt in een klascontext (minder bij een 1-op-1 begeleiding);
- 3) het belangrijk kan zijn om in een multiculturele context af te toetsen met het kind welke liedjes hij/zij leuk vindt. Zingen kan ook gebruikt worden om meertaligheid te stimuleren (b.v. <https://www.brusselvoltaal.be/>): zo kan je bijvoorbeeld liedjes in verschillende talen zingen (tools als *DeepL Translator* maken het leerkrachten/vrijwilligers het ook makkelijker om teksten te vertalen naar het Nederlands).

8. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kinderen een praatplaat te gebruiken?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel suggereert dat deze activiteit, zowel voor kleuters als voor lagere schoolkinderen, een potentieel effect kan hebben, gezien:

- 1) er positieve effecten beschreven zijn in de literatuur van deze activiteit op vaardigheden (begrijpen van de inhoud), doch het betreft slechts 1 studie van lage kwaliteit;
- 2) deze activiteit door Rode Kruisvrijwilligers kan uitgevoerd worden (mits de nodige opleiding);
- 3) deze activiteit haalbaar en gangbaar is in de Brusselse schoolcontext;
- 4) het panel potentiële voordelen van het uitvoeren van deze activiteit ziet voor de doelgroep (maatschappelijk kwetsbare kinderen).

Randvoorwaarden & extra input panel

Het panel benadrukt dat:

- 1) deze activiteit best in kleine groepjes kan uitgevoerd worden;
- 2) er specifieke begeleidingsvaardigheden m.b.t. deze activiteit moeten voorzien worden in de opleiding;
- 3) diversiteit en culturele sensitiviteit m.b.t. de praatplaten belangrijk is i.f.v. herkenbaarheid doelpubliek. Het Onderwijscentrum Brussel heeft een aanbod praatplaten dat toegankelijk kan gemaakt worden voor de Brugvrijwilligers (bijv.. Kamishibai: [Brocade Desktop: desktopvgco\(cipal.be\)](http://Brocade Desktop: desktopvgco(cipal.be);); [Aan de slag met kamishibai \(eenhoorn.be\)](http://Aan de slag met kamishibai (eenhoorn.be))).

9. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kinderen te puzzelen?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel suggereert dat deze activiteit, zowel voor kleuters als lagere schoolkinderen, een potentieel effect kan hebben, gezien:

- 1) er positieve effecten beschreven zijn in de literatuur van deze activiteit op ruimtelijk inzicht, doch het betreft slechts 1 studie van zeer lage kwaliteit;
- 2) deze activiteit door Rode Kruisvrijwilligers kan uitgevoerd worden;
- 3) deze activiteit haalbaar is in de Brusselse schoolcontext;
- 4) het panel potentiële voordelen van het uitvoeren van deze activiteit ziet voor de doelgroep (maatschappelijk kwetsbare kinderen).

Randvoorwaarden & extra input panel

Het panel benadrukt dat:

- 1) deze activiteit samenhangt met het stimuleren van kwaliteitsvolle interacties (zie vraag 15);
- 2) deze activiteit een extra troef heeft, namelijk het verhoogt de motivatie en de motorische ontwikkeling van de kinderen.

10. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kinderen gezelschapspelletjes te spelen?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel suggereert dat deze activiteit, zowel voor kleuters als lagere schoolkinderen, een potentieel effect kan hebben, gezien:

- 1) er positieve effecten beschreven zijn in de literatuur van deze activiteit op kennis en vaardigheden;
- 2) deze activiteit door RodeKruis vrijwilligers kan uitgevoerd worden;
- 3) deze activiteit haalbaar is in de Brusselse schoolcontext;
- 4) het panel potentiële voordelen van het uitvoeren van deze activiteit ziet voor de doelgroep (maatschappelijk kwetsbare kinderen).

Randvoorwaarden & extra input panel

Het panel benadrukt dat:

- 1) gezelschapsspelen best op maat van het kwetsbare kind worden gegeven aangezien verschillende gezelschapsspelen andere effecten (op b.v. executieve functies) kunnen hebben. Bovendien kent niet elke cultuur de gewoonte van het spelen van een gezelschapsspel;
- 2) er belangrijke bijkomende argumenten vanuit de praktijk zijn ten voordele van deze activiteit, namelijk het stimuleren van een groepsdynamiek en het stimuleren van bijhorende sociale vaardigheden, het beheersen van het gedrag tijdens de activiteit en de beperkte kost van deze activiteit.
- 3) Het panel vroeg CEBaP om info met betrekking tot specifieke geïdentificeerde gezelschapsspelen weer te geven:
 - geselecteerde artikels:
 - veelal eenvoudige zelf in elkaar geknutselde ganzenbordachtige spelen: dobbelen of draaischijf laten draaien en stapjes vooruit zetten op een genummerd spelbord (Gasteiger 2021, Ramani 2008, Siegler 2008, Whyte 2008)
 - 1 studie met een (wellicht ook zelf gemaakt) kaartspel (Scalise 2020)
 - Gem Heroes bordspel, ook specifiek ontwikkeld voor de studie (Anzman-Frasca 2020) – geen aanwijzing gevonden dat dit commercieel beschikbaar is.
 - bestaande, commercieel beschikbare spellen (criterium: opgenomen in boardgamegeek.com) uit artikels die in laatste instantie zijn afgevallen:
 - **schaken, dammen** en **Go**: geen verschil gevonden met controle op gebied van wiskundige en metacognitieve vaardigheden (Sala 2017 – was afgevallen wegens klassikale interventie i.p.v. in kleine groepjes of 1-1)
 - licht aangepaste versies van de volgende spellen: **Halli Galli**, **Dobble** en **Kakkerlakensoep**: effect op executieve functies (Benzing 2019 – was

afgevallen wegens geen actieve rol voor volwassene, maar kan probleemloos met volwassene)

- spellen uit het publieke domein uit artikels die in laatste instantie zijn afgevallen:
 - **1,2,3 piano** en aanverwante spelen i.v.m. "inhibitory control" (Tominey 2011 – was afgevallen wegens groepsinterventie die niet realiseerbaar is in 1-1 situatie)

11. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kinderen met de blokken te spelen?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel beveelt deze activiteit aan, zowel voor kleuters als lagere schoolkinderen, gezien:

- 1) de beschreven positieve effecten van deze activiteit op (wiskundige) vaardigheden;
- 2) deze activiteit door Rode Kruisvrijwilligers kan uitgevoerd worden;
- 3) deze activiteit haalbaar is in de Brusselse schoolcontext;
- 4) het panel potentiële voordelen van het uitvoeren van deze activiteit ziet voor de doelgroep (maatschappelijk kwetsbare kinderen).

Randvoorwaarden & extra input panel

Het panel geeft aan dat 1) er geen specifieke randvoorwaarden zijn met betrekking tot deze activiteit; 2) deze activiteit gelinkt kan worden aan de LEGO® SERIOUS PLAY® activiteit van University College Leuven-Limburg (UCLL): <https://research-expertise.ucll.be/en/educations/lego-serious-play-facilitator-training-1>.

Ook het Onderwijscentrum Brussel geeft sinds 2021 specifieke vormingen rond lego *education*.

12. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kinderen een rollenspel te spelen?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel suggereert dat deze activiteit, voor zowel kleuters als lagere schoolkinderen, een potentieel effect kan hebben, gezien:

- 1) er positieve effecten beschreven zijn in de literatuur van deze activiteit op taal- en sociale vaardigheden en op speelgedrag (verbeeldingskracht, spelcomplexiteit);
- 2) deze activiteit door Rode Kruisvrijwilligers kan uitgevoerd worden (b.v. als alternatief voor de computer);
- 3) deze activiteit haalbaar is in de Brusselse schoolcontext, hoewel de taal een potentiële belemmerende factor kan zijn;
- 4) het panel potentiële voordelen van het uitvoeren van deze activiteit (b.v. taalrijkdom, sociale aspect, alternatief voor computer) ziet voor de doelgroep (maatschappelijk kwetsbare kinderen).

13. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kinderen een verkeerseducatieve wandeling uit te voeren?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel beveelt deze activiteit niet aan, voor kleuters noch lagere schoolkinderen, wegens:

- 1) het gebrek aan wetenschappelijk bewijs dat verkeerseducatie tijdens een wandeling beter zou zijn t.o.v. verkeerseducatie tijdens een bordspel;

2) het gegeven dat kinderen niet verzekerd zijn tijdens buitenschoolse activiteiten met RodeKruisvrijwilligers (de aanwezigheid van een leerkracht is noodzakelijk).

Extra input panel

Het panel geeft aan dat:

- 1) het belangrijk is om de verkeerseducatie vroeg op te starten (vanaf kleuters);
- 2) dat verkeerseducatie best kan gegeven worden in de klas (met behulp van een bordspel (zie vraag 10) of via rollenspel (zie vraag 12) op een verkeersmat) en/of onder gecontroleerde/gesimuleerde omstandigheden buiten de school (b.v. verkeerstuin provinciaal domein), indien dit mede onder toezicht van een of meerdere leerkrachten gebeurt.

14. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kinderen een educatief begeleide wandeling uit te voeren?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel beveelt deze activiteit niet aan, zowel voor kleuters als lagere schoolkinderen, wegens

- 1) het gebrek aan wetenschappelijk bewijs;
- 2) het feit dat kinderen niet verzekerd zijn tijdens buitenschoolse activiteiten met Rode Kruis vrijwilligers (de aanwezigheid van een leerkracht is noodzakelijk).

15. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kinderen in te zetten op kwaliteitsvolle interacties?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel suggereert dat deze activiteit, zowel voor kleuters als lagere schoolkinderen, een potentieel effect kan hebben, gezien

- 1) er positieve effecten van deze activiteit beschreven zijn op vaardigheden, attitude/gedrag en welzijn;
- 2) deze activiteit door Rode Kruisvrijwilligers kan uitgevoerd worden;
- 3) deze activiteit haalbaar is in de Brusselse schoolcontext;
- 4) het panel potentiële voordelen van het uitvoeren van deze activiteit ziet voor de doelgroep (maatschappelijk kwetsbare kinderen).

Randvoorwaarden & extra input panel

Het panel geeft 2 belangrijke randvoorwaarden aan:

1) aangezien het wetenschappelijke bewijsmateriaal hoofdzakelijk uit de Verenigde Staten afkomstig is, is de praktische vertaalslag naar de Brusselse context belangrijk. Het Samen-Spel programma van UCLL (gebaseerd op "Banking Time") kan een interessante bron van informatie zijn voor Rode Kruis vrijwilligers

(https://events.ucll.be/sites/default/files/Trajacten_bijlagen/Folder%20Samen-Spel.pdf);

2) specifieke opleiding/training voor Rode Kruisvrijwilligers moet voorzien worden om een optimale kwaliteitsvolle interactie tussen de vrijwilliger en het kind te garanderen. Via de website www.grotekansen.be kan de vrijwilliger concrete tips vinden hoe ze dit precies moeten aanpakken.

16. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om samen met maatschappelijk kwetsbare kleuters moedertaal stimulerende activiteiten uit te voeren?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel suggereert dat deze activiteit, zowel voor kleuters als lagere schoolkinderen, een potentieel effect kan hebben, gezien

- 1) er positieve effecten van deze activiteit beschreven zijn op (taal)vaardigheden in de school- en/of thuistaal. Het panel beveelt de activiteit echter aan, niet omwille van de taalwinst, maar wel omwille van het psychosociale effect, namelijk het rustpunt voor kinderen om zich in hun eigen taal te kunnen uitdrukken.
- 2) deze activiteit door Rode Kruisvrijwilligers kan uitgevoerd worden.
- 3) deze activiteit haalbaar is in de Brusselse schoolcontext: het wetgevend kader laat moedertaal stimulerende activiteiten toe (**Bijlage 4**). Het is echter zeer belangrijk voor de vrijwilliger om te communiceren met de school omtrent het gevoerde talenbeleid. Aurélie Chanet (CLB Brussel) heeft zelf een masterproef gemaakt met als titel 'Meertaligheid in de klas – het bevorderen van het Nederlands bij Brusselse scholieren: wegwijs doorheen de verschillende tools'. Aan de hand van een bevraging van 6 Brusselse scholen van het Gemeenschapsonderwijs concludeerde deze thesis dat deze scholen een waaier aan taalstimuleringsmaatregelen gebruiken (bij. schoolgebonden methodes zoals 'Totemtaal', projecten die leesvaardigheid van de leerlingen bevorderen, etc.): enerzijds door het voeren van een open meertalenbeleid waarbij de scholen de thuistalen van de leerlingen benutten, daarnaast maken de meerderheid van de scholen gebruik van taalscreeningstesten (**Bijlage 6**). Via de website www.brusselvoltaal.be kunnen scholen/brugvrijwilligers specifiek materiaal terugvinden over hoe ze rond meertaligheid kunnen werken.;
- 4) het panel potentiële voordelen van het uitvoeren van deze activiteit ziet voor de doelgroep (maatschappelijk kwetsbare kleuters), mede vanuit het Kennisdossier 'Omgaan met meertaligheid in het onderwijs in het Nederlandse taalgebied'. (**Bijlage 5**)

Randvoorwaarden & extra input panel

Belangrijke randvoorwaarden zijn:

- 1) er moet voldoende concrete taalcapaciteit aanwezig bij de vrijwilliger.
- 2) tijdens de opleiding moet goed afgestemd worden met de vrijwilliger hoe deze activiteit precies kan/moet ingevuld worden, een goede communicatie met de school omtrent het gevoerde talenbeleid en welke taalstimuleringsmaatregelen worden gebruikt is zeer belangrijk. Een vertaalslag naar concrete (taal/lees) activiteiten is aangewezen.
- 3) Een diversiteit in talen bij het rekruteren van vrijwilligers is aanbevolen, doch geen vereiste. Mede vanuit het Kennisdossier 'Omgaan met meertaligheid in het onderwijs in het Nederlandse taalgebied' wordt aangegeven dat het beheersen van een andere taal niet noodzakelijk is, ervoor openstaan is voldoende (**Bijlage 5**). Via de website www.brusselvoltaal.be kunnen scholen/brugvrijwilligers specifiek materiaal terugvinden over hoe ze rond meertaligheid kunnen werken.

17. Bevelen we vrijwilligers van Rode Kruis-Vlaanderen aan om de ouders van maatschappelijk kwetsbare kleuters te betrekken bij het uitvoeren van de activiteiten?

Aanbeveling en toelichting van het panel:

Het panel beveelt deze activiteit niet aan, voor kleuters noch lagere schoolkinderen, aangezien de meest relevante literatuur voor Rode Kruisvrijwilligers observationeel onderzoek betreft. Ondanks de positieve verbanden tussen ouderbetrokkenheid en academische prestaties, kunnen er geen oorzakelijke verbanden getrokken worden uit dit type onderzoek. Het panel oordeelde dat de gevonden literatuur met betrekking tot specifieke interventies ter bevordering van ouderbetrokkenheid niet relevant is binnen de context van de Brugvrijwilliger. Het panel benadrukt dat Brugvrijwilligers zeker de ruimte kunnen hebben (vooral in de thuissituatie) om de ouders bij hun activiteiten te betrekken (uiteraard rekening houdend met het beleid van de school bijvoorbeeld inzake huiswerk). Ondanks dat deze activiteit niet wordt aanbevolen vanuit de verzamelde literatuur, geeft het panel aan dat deze activiteit wel kan opgenomen worden in de basisopleiding.

IV.C.3) SAMENVATTING

Volgende activiteiten worden aanbevolen (zonder randvoorwaarden) door het panel, zowel voor kleuters als lagere schoolkinderen: samen met de blokken spelen.

Volgende activiteiten worden gesuggereerd (= aanbevolen onder bepaalde randvoorwaarden) door het panel, zowel voor kleuters als lagere schoolkinderen:

- een boek voorlezen (kleuters) of samen een boek lezen (lagere schoolkinderen)
- het spelen van een computerspel/het opzoeken op internet of het begeleiden van een computersessie
- het voorlezen van poëzie
- samen zingen
- het gebruik van plaatjes
- samen puzzelen
- samen een gezelschapsspel spelen
- rollenspel
- activiteiten met focus op kwaliteitsvolle interactie tussen vrijwilliger en het kind
- moedertaal stimulerende activiteiten.

Volgende activiteiten worden om diverse redenen⁵ niet aanbevolen door het panel:

- het bezoek aan een bibliotheek
- het spelen met een pop/poppenkast, knutselen
- een (verkeers)educatieve wandeling begeleid door een vrijwilliger
- specifieke activiteiten in het kader van ouderbetrokkenheid.

⁵ Bij bepaalde activiteiten werd – aan de hand van de beslissingsboom [Figuur 2] – beslist door het panel om geen aanbeveling op te stellen.

V. IMPLEMENTATIE EN EVALUATIE

V. IMPLEMENTATIE

In de implementatiefase worden verschillende trajecten opgezet in de bekendmaking en verspreiding van de richtlijn. We richten ons tijdens de implementatiefase op 1) de vertaling van de aanbevolen activiteiten naar de praktijk; 2) het rekruteren en opleiden van vrijwilligers, en 3) het informeren van de scholen.

Vooreerst zullen de **aanbevelingen en suggesties vertaald worden** naar concrete activiteiten in de Brugfigurencontext; naar de praktijk waarbij een vrijwilliger de rol van begeleider opneemt. Er zal een onderscheid gemaakt worden tussen de activiteiten die werden aanbevolen of gesuggereerd door de richtlijnwerkgroep. Indien de richtlijnwerkgroep oordeelde dat er randvoorwaarden zijn, worden de randvoorwaarden die werden geformuleerd namelijk meegenomen in de praktische uitwerking.

Vervolgens zal ingezet worden op het rekruteren **en opleiden van nieuwe Brugvrijwilligers in Brussel**, zodoende dat Brugvrijwilligers in diverse Brusselse scholen actief kunnen zijn en er op grotere schaal kan worden gewerkt. Via de basisopleiding Brugfiguren, hetzij in de digitale vorm via e-learning of via een klassikale sessie, maken we de (kandidaat) Brugvrijwilligers wegwijs in het project. De praktische aanbevelingen en suggesties uit de richtlijn worden geïntegreerd in een aangepaste basisopleiding of specifieke module voor de Brugvrijwilligers in Brussel.

Zodra nieuwe vrijwilligers beschikbaar zijn wordt ingezet op het **informeren van de scholen** (Nederlandstalig onderwijs) zodat men indien nodig een aanvraag kan indienen voor ondersteuning van een leerling of meerdere leerlingen. Momenteel loopt er reeds een samenwerking met 2 scholen, die in eerste instantie zal worden aangevuld met een samenwerking met 2 nieuwe scholen, indien mogelijk met focus op leerlingen uit de 3de kleuterklas. Dit willen we vervolgens uitbreiden naar meerdere leerjaren en na 5 jaar willen we actief zijn in minstens 10 Nederlandstalige scholen in 5 verschillende Brusselse gemeenten met een laag gemiddeld inkomen. We beogen hierbij een werking met ongeveer 100 niet-afdelingsgebonden vrijwilligers.

V. EVALUATIE

De evaluatie van het Brugfigurenproject in de Brusselse schoolcontext zal plaatsvinden door systematisch meten van een reeks relevante indicatoren/outcomes. Hiertoe zal parallel aan de uitbouw van de werking in Brussel een specifieke meetmethode ontwikkeld en toegepast worden. Binnen het project zullen op systematische wijze data gegenereerd en geanalyseerd worden op vaste tijdstippen. Dit zal gebeuren door bevraging van de betrokken partijen: schoolpersoneel, de Brugvrijwilliger, het kind, de ouders. Hierbij zal maximaal gebruik worden gemaakt van gevalideerde vragenlijsten. Bij aanvang van de evaluatiefase zal ook bekeken worden wat de vereiste staalgrootte is, zodat relevante uitspraken kunnen gedaan worden over het al dan niet statistisch significant zijn van bepaalde effectmaten.

VI. REFERENTIES

REFERENTIES VAN DE EVIDENCE-BASED RICHTLIJN

Andrews J, Guyatt G, Oxman AD, Alderson P, Dahm P, Falck-Ytter Y, Nasser M, Meerpohl J, Post PN, Kunz R, Brozek J, Vist G, Rind D, Akl EA, Schünemann HJ, for the GRADE Working Group. *GRADE guidelines: 14. Going from evidence to recommendations: the significance and presentation of recommendations.* J Clin Epidemiol 2013, 66(7):719-725.

Brouwers M, Kho ME, Browman GP, Burgers JS, Cluzeau F, Feder G, Fervers B, Graham ID, Grimshaw J, Hanna S, Littlejohns P, Makarski J, Zitzelsberger L for the AGREE Next Steps Consortium. *AGREE II: Advancing guideline development, reporting and evaluation in healthcare.* Can Med Assoc J 2010.

De Buck E, Vandekerckhove P, Hannes K. *Evidence-based guidance to assist volunteers working with at-risk children in a school context.* Int J Evid Based Healthc 2018, 16(1):32-46.

Guyatt GH, Oxman AD, Vist G, Kunz R, Falck-Ytter Y, Alonso-Coello P, Schünemann HJ, for the GRADE Working Group. *Rating quality of evidence and strength of recommendations GRADE: an emerging consensus on rating quality of evidence and strength of recommendations.* BMJ 2008, 336:924-926.

REFERENTIES VAN DE OPGENOMEN STUDIES VAN HET LITERATUURONDERZOEK (BIJLAGE 3)

Zie **Bijlage 3**